

Marie-Charlotte Le Bailly, *Een Haagse affaire. De verloren eer van Sophia van Noortwijck (1673-1710)* (Amsterdam: Balans, 2013), 232 p.
ISBN 978-94-600-3630-9.

Het Nationaal Archief opent in oktober 2013 na een verbouwing zijn deuren met een geheel vernieuwde studiezaal, en ter gelegenheid daarvan zal een tentoonstelling worden georganiseerd, het Geheugenpaleis, waarbij op basis van enkele schatten in de collecties van het archief elf bijzondere historische verhalen voor het voetlicht zullen worden gebracht.

Zes daarvan zijn ook de aanleiding van een door Uitgeverij Balans uitgegeven reeks boeken, waarvan het eerste in april is verschenen. Rechtshistorica Marie-Charlotte Le Bailly bijt het spits af met een ware *pageturner*, *Een Haagse affaire*, een spannende en vlot geschreven reconstructie van een Haags schandaal uit de nadagen van stadhouder-koning Willem III. De bronnen voor haar verhaal zijn de verhoudingsgewijs weinig gebruikte maar rijke archieven van het Hof van Holland, en – Le Bailly's ontdekking – de eveneens nauwelijks aangeroerde archiefdossiers van Adriaan Pieter de Hinojosa (1669-1741), die gedurende een lange loopbaan bij het Hof omvangrijke banden vol aantekeningen samenstelde. Het schandaalproces dat voortkwam uit de levenswandel van Sophia van Noortwijck (1673-1710) en haar moeder Sophia van der Maa (1636?-1710) is slechts één van de vele zaken waar hij zich beroepshalve mee bezig moest houden. De bedoeling van de op handen zijnde tentoonstelling van ons nationale geheugenpaleis is ongetwijfeld publiek en onderzoeker attent te maken op de vele nog nauwelijks ontgonnen archiefschatten die het in bewaring heeft – samen met de Koninklijke Bibliotheek trouwens, die Hinojosa's papieren nalatenschap beheert. Le Bailly breekt in feite een lans voor de rechtshistorische bronnen, die een rijke bron kunnen zijn voor de sociale geschiedenis van Nederland. In dit geval voor een prachtige *casestudy* van het belang van de persoonlijke en familiale eer, voor- en buitenhuwelijkse seksualiteit, de rol van de pater of mater familias in het liefdesleven van hun kroost en de maatschappelijke vooroordelen die een verbintenis tussen andersgelovigen – de katholieke Sophia en haar joodse vriend Salomon de Pereira († na 1727) – in de weg stonden.

Hun gedoemde liefdesgeschiedenis verleent de nodige tragiek aan het schandaal dat de culminatie was van nogal droevige levens. Salomon was getrouwd met een vrouw van wie hij niet hield en maakte er financieel een puinhoop van. Zijn geliefde had een onwettig kind en verloren eer overgehouden aan een verhouding met een edelman die haar niet wilde trouwen, en zou uiteindelijk dan toch trouwen ondanks alles, maar weinig plezier beleven aan dit huwelijk, dat door echtscheiding werd ontbonden. En dat terwijl Sophia bij haar geboorte goede vooruitzichten had, want haar ouders behoorden tot de rijkste Hollanders van de Gouden Eeuw. Materieel kwam ze dan ook nooit wat te kort, en daarmee contrasteert ze nogal met andere tragische vrouwenlevens uit de zeventiende eeuw. We zijn goed op de hoogte van het wrange lot van vele jonge vrouwen uit lagere klassen die hun 'eer verloren' en hun leven lang de gevolgen daarvan moesten dragen – de zorg voor ongewenste kinderen, een sterk verminderde huwelijkskans en een grote kans op een leven als prostituee.

We zijn ook goed op de hoogte van het gewenste levenspatroon van de hogere standen, van hen die het deden zoals het behoorde en materiële welstand koppelden aan onbesproken huwelijksgedrag, en erin slaagden de familie-eer – het voornaamste krediet waarover men kon beschikken – ongeschonden en beschermd door een

stevige financiële basis konden doorgeven aan het nageslacht. Zij vormden de succesvolle regentengeslachten van de zeventiende en achttiende eeuw. Luuc Kooijmans' magistrale *Vriendschap en de kunst van het overleven* en Schmidts *Om de eer van de familie* beschrijven de geschiedenis van geslachten die – meestal – wel wisten hoe het behoorde, en een blijvende plaats binnen de Nederlandse elite verwierven en behielden.

Een Haagse affaire laat daarentegen zien dat lang niet iedereen daartoe in de gelegenheid was. De liefde deed nogal eens een zorgvuldig opgebouwde positie teniet – een thema dat trouwens ook een rol speelt in twee andere, al even eminent leesbare studies van elitaire schandaalgevallen, Machiel Bosmans *Elisabeth de Flines* en Eric Palmens *Dwaze liefde*. Naast de hormonale ondermijning van een maatschappelijk gewenste levensloop, laat Le Bailly zien dat ook wanbestuur en financiële malversaties de familie-eer een geduchte knauw konden geven. Zo waren de Van Noortwijcks wel schatrijk, maar de oorsprong van vaders vermogen was schimmig en rook naar groot-schalige corruptie. Dat deed de familienaam bepaald geen goed.

Daarnaast levert haar *casus* ook een boeiende blik op het rechtskundige reilen en zeilen in de Republiek. Onderdeel van het schandaal waren ook de listen en lagen van een raadsheer die zelf beter hoopten te worden van de benarde positie van Sophia van Noortwijck door haar te dwingen te trouwen met zijn zoon. Gelukkig voor Sophia was de Republiek, zoals Le Bailly laat zien, voldoende rechtsstatelijk om de onwaardige rechtskundigen aan de kaak te kunnen stellen.

Een Haagse affaire verschaft zo een boeiend en corrigerend inblikje in de handel en wandel van de Nederlandse bovenlaag, en valt zeer aan te raden als alternatief voor de geijkte rechtbankthriller. Jammer is wel dat in het vakkundig geannoteerde boek blijkbaar geen ruimte meer was voor een ordentelijke literatuurlijst. Voor de gemiddelde lezer wellicht onbelangrijk, maar de onderzoeker wil niet telkens bijna dertig bladzijden doornemen op zoek naar de volledige titel van een boek of artikel. Maar dat is een schoonheidsvlekje op een boek dat verder zonder meer een groot publiek verdient.

Henk Looijesteijn

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Merlijn Hurx, *Architect en aannemer: De opkomst van de bouwmarkt in de Nederlanden, 1350-1530* (Nijmegen: Vantilt, 2012) 492 p. ISBN 9-789460-040795

Een paar maanden geleden werd met veel (terecht) trompetgeschal het boek gelanceerd van Frits van Oostrom over de Letteren in de Lage Landen in de Late Middeleeuwen, *Wereld in woorden*. Het is allicht niet iedereen opgevallen dat luttele maanden voordien een ander belangrijk boek verscheen over de 'creatieve industrie' uit dezelfde periode. Merlijn Hurx schrijft niet zo meeslepend als Van Oostrom (daarmee wordt de lat ook wel erg hoog gelegd) en zijn boek – de bewerking van een Delftse dissertatie – is ook minder veelomvattend, maar in bijna elk ander opzicht doorstaat het de vergelijking met glans. Voor de sociaal-economisch historicus worden die tekorten bovendien grotendeels gecompenseerd doordat Hurx' boek minder cultuurgeschiedenis is en meer de geschiedenis van een bedrijfstak – maar dan eentje met veel cultuur.

Hurx begint met een klassieke kunsthistorische vraagstelling: de opkomst van de architect als zelfstandig 'kunstenaar'. De klassieke benadering van dit onderwerp – en